

พิ ม (พี) ค่ำ
สำนักพิมพ์
สารคดี

การทำมาหากินและภัยอันตรายในแม่น้ำลำคลอง

* สารคดีวิถีชีวิตคนไทยสมัยโบราณ *

บันทึกความทรงจำของ

ภ. พลายน้อย

ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์

ประจำปี ๒๕๕๓

ชีวิต ตามคลอง

รำลึกอดีต ย้อนไปในยุคสมัยที่ผู้คนยังเดินทางโดยอาศัยแม่น้ำลำคลองเป็นหลัก

ชีวิต

ตามคลอง

.....
น. พลายน้อย

มนุษย์สร้างคำพูดขึ้นมา ชีตเขียนถ้อยคำลงบนแผ่นดินเหนียว ผืนหนัง ไม้ไผ่ และกระดองเต่า

การค้นพบกระดาษและการพิมพ์ ทำให้หนังสือมีรูปลักษณะที่พกพาได้สะดวก และเผยแพร่ไปในวงกว้างอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ การพิมพ์ช่วยสถาปนาภาษาของแต่ละชาติให้มั่นคง ช่วยให้ภาษาของสามัญชนแพร่หลาย ทำให้คนอ่านออกเขียนได้เพิ่มสูงขึ้น และขยายวงกว้างออกไปนอกวงผู้นำและนักบวช

และแท้จริงแล้ว การพิมพ์หนังสือคือการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคนทั้งทางความคิดและสังคม

สภาพระปริยัติ

ชีวิตตามคลอง

ส. พลายน้อย : ผู้เขียน

พิมพ์ครั้งแรกโดยพิมพ์คำสำนักพิมพ์ : พฤษภาคม ๒๕๖๐

ราคา ๒๓๕ บาท

พิมพ์โฆษณาครั้งนี้ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ตามกฎหมายแล้ว

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. ๒๕๕๘

ไม่อนุญาตให้สแกนหนังสือ หรือคัดลอกเนื้อหาส่วนหนึ่งส่วนใดเพื่อสร้างฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากสำนักพิมพ์และเจ้าของลิขสิทธิ์แล้วเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ส. พลายน้อย.

ชีวิตตามคลอง. -- กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ, ๒๕๖๐.

๒๗๒ หน้า.

๑. ไทย--ความเป็นอยู่และประเพณี. I. ชื่อเรื่อง.

๓๙๐.๐๙๕๔๓

ISBN 978-616-00-2956-3

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ

บรรณาธิการเล่ม : วีรวรรณ ภิญญรัตน์ พิสูจน์อักษร : ญัฐณี กิ่งแก้ว กันตกร ธีระบุญ

ออกแบบปก/จัดรูปเล่ม : my dee-sign

พิมพ์ที่ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด

เจ้าของ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา : บริษัทสภาพบุ๊คส์ จำกัด

กรรมการผู้จัดการ/บรรณาธิการบริหาร : วรพันธ์ โลกิตสถาพร

รองกรรมการผู้จัดการ : สุภคชญา โลกิตสถาพร

รองบรรณาธิการบริหาร/ผู้จัดการฝ่ายผลิตและศิลปกรรม : ธัญภัทร์ พองไชย

ผู้จัดการฝ่ายขาย : กิ่งแก้ว ลิกะไชย ผู้จัดการฝ่ายสื่อสารองค์กรและกิจกรรม : นฤเบศร์ สมฤทธิ์

ผู้จัดการฝ่ายลิขสิทธิ์ต่างประเทศ : เจตยา โลกิตสถาพร

หัวหน้าหน่วยประชาสัมพันธ์ : อารินา ศิริบุญ

คณะที่ปรึกษา

ที่ปรึกษาด้านบรรณาธิการ : รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์ รศ. ดร. พุทธกาล รัชธร

ที่ปรึกษาด้านกฎหมาย : ธนกร กองเพ็ง

สภาพบุ๊คส์

จัดจำหน่ายทั่วประเทศโดย บริษัทสภาพบุ๊คส์ จำกัด

๑๘ ซอยลาดปลาเค้า ๖๓ ถนนลาดปลาเค้า แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ ๑๐๒๒๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๕๕-๖ โทรสาร ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๗๐

กองบรรณาธิการ : spbbbooks@hotmail.com

กองบรรณาธิการจัดสรรต้นฉบับ : satapornbooks.editor@gmail.com

ฝ่ายสำนักงาน : info@satapornbooks.com

www.satapornbooks.com

หากท่านผู้อ่านพบหนังสือไม่ได้มาตรฐาน เช่น หน้ากระดาษสลับกัน หน้าขาดหาย การเข้าเล่มไม่สมบูรณ์
สำนักพิมพ์ยินดีรับผิดชอบเปลี่ยนหนังสือใหม่ให้ท่าน โปรดติดต่อและส่งหนังสือคืนพร้อมระบุรายละเอียดการชำรุด
ไปตามที่อยู่ด้านบน หรือ โทร. ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๕๕-๖ ต่อ ๒๑, ๕๔, ๕๖

สำนักพิมพ์นี้เป็นสมาชิกสมาคม
ผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือ
แห่งประเทศไทย

คำนำสำนักพิมพ์

ท่านผู้อ่านที่ติดตามผลงานของ ส. พลายน้อย อยู่แล้ว คงทราบดีว่านักเขียนผู้นี้ท่านเป็นชาวกรุงเก่าหรือชาวอยุธยา มีชีวิตผูกพันกับสายน้ำเนื่องจากเกิดในเรือ อยู่อาศัยในเรือนับเป็นเวลานาน

ความเป็นผู้มีประสบการณ์ตรง ช่างสังเกต จดจำ ทำให้เรื่องราวที่ถ่ายทอดออกมาเต็มไปด้วยรายละเอียดน่าสนใจ นอกจากนี้ด้วยความเป็นนักอ่านที่สนใจเรื่องประวัติศาสตร์และตำนานทั้งของไทยและต่างประเทศ ยังทำให้งานของ ส. พลายน้อย นั้นมีการสอดแทรกเรื่องเล่าและเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยเข้าไปตลอดเรื่อง เป็นหนังสือที่มีชีวิตชีวา

เรื่องราวชีวิตกับสายน้ำแรงที่เกี่ยวกับเรื่อนั้นพูดถึงไปแล้วในเกิดในเรือ ส่วน ชีวิตตามคลอง เล่มนี้ จะว่าด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับแม่น้ำลำคลองเป็นสำคัญ เช่น การขุดคลอง การเรียกชื่อคลอง สะพานข้ามคูคลองที่สำคัญต่างๆ

อนึ่ง นอกจากต้นฉบับอันเรียบร้อยครบถ้วนจากนักเขียนแล้ว ภาพประกอบก็มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาชัดเจนถูกต้อง ทางสำนักพิมพ์จึงขอขอบคุณสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และคุณนก ขาวมาลา แห่งพิพิธภัณฑ์เรือไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ให้ความอนุเคราะห์ภาพประกอบ รวมถึงขอขอบคุณช่างชาว ชัยวัฒน์ กวางทอง ช่างซ่อมเรือผู้กรุณาอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับเรือแบบต่างๆ อุปกรณ์ และการซ่อมแซมเรือในสถานที่จริงมา ณ ที่นี้ด้วย

พิมพ์คำนำสำนักพิมพ์

คำนำผู้เขียน

ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยได้เปลี่ยนแปลงมาตามยุคตามสมัย ความเป็นอยู่บางอย่างกำลังจะหมดไป อย่างเช่นชีวิตความเป็นอยู่ตามแม่น้ำลำคลอง ซึ่งในสมัยก่อนจะมีเรือพายไปมาไม่ขาด มีเรือพ่วงเรือโยงบรรทุกสินค้าไปจำหน่ายสินค้าในจังหวัดต่างๆ ที่อยู่ริมแม่น้ำ บางแห่งที่มีแพอยู่อาศัยและแพขายสินค้าต่อเนื่องกันไปตามฝั่งแม่น้ำ ทำให้แม่น้ำลำคลองมีชีวิตเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

ในปัจจุบันชีวิตความเป็นอยู่ตามแม่น้ำลำคลองเริ่มเงียบเหงา เพราะแม่น้ำลำคลองไม่เส้นทางสัญจรไปมาเหมือนอย่างแต่ก่อน การใช้รถใช้ถนนได้รับความนิยมมากกว่าเพราะรวดเร็ว และในขณะที่ทุกหนทุกแห่งมุ่งแต่จะตัดถนนนั้นเอง ก็ลืมนึกถึงความสำคัญของแม่น้ำลำคลอง ซึ่งไม่เพียงแต่ให้ประโยชน์ทางคมนาคมเท่านั้น ยังได้ให้ประโยชน์หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์มาแต่โบราณกาล ประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของแม่น้ำลำคลองก็คือน้ำ เมื่อแม่น้ำลำคลองถูกปล่อยปละละเลยก็ตื้นเขินไปปล่อยให้เกิดปรก น้ำเสีย แม้แต่ปลาที่อาศัยอยู่ไม่ได้ เป็นการทำลายทรัพยากรทางอ้อมอีกอย่างหนึ่ง

หนังสือเล่มนี้ได้รวมบทความที่เขียนไว้ในวารสารต่างๆ แต่มีจุดประสงค์ตรงกันคือเขียนขึ้นเพื่อให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในอดีตว่าเป็นอย่างไร และได้เปลี่ยนแปลงมาอย่างไรจนถึงปัจจุบัน เป็นการบันทึกภาพของสังคมไทยอีกด้านหนึ่ง ซึ่งต่อไปคงจะหมดไป หวังว่าหนังสือนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่เคยมีชีวิตอยู่ตามคลองบ้างตามสมควร

ก. ปลายน้อย

สารบัญ

๑. รุ่มเจ้าพระยา	๗
๒. ธรรมชาติของแม่น้ำ	๒๓
๓. เมืองต้นกำเนิดแม่น้ำเจ้าพระยา	๓๕
๔. เวนิสตะวันออก	๔๗
๕. คลองเก่าในบางกอก	๖๗
๖. คลองเก่าในบางกอก (ต่อ)	๘๗
๗. คลองเก่าในบางกอก (ต่อ)	๑๐๑
๘. ตลาดน้ำคลองผดุงกรุงเกษม	๑๑๗
๙. เรื่องเล่าชาวเรือ	๑๓๗
๑๐. ชีวิตชาวแพ	๑๔๗
๑๑. ตลาดเรือตลาดน้ำ	๑๖๕
๑๒. ชีวิตไทยในคลอง	๑๘๓
๑๓. คลองसान	๑๙๙
๑๔. คลองสาทร	๒๒๕
๑๕. แสนแสง บางกะปิ	๒๓๑
๑๖. น้ำในวิถีชีวิตของคนไทย	๒๕๑
ดัชนีค้นคำ	๒๖๖

“หนังสือและการอ่านคือขุมพลังแห่งความคิดสร้างสรรค์”

| ๑ |

ลุ่มเจ้าพระยา

“ในเวลานั้น พระเจ้าแผ่นดินเมืองนครสวรรค์เสด็จสวรรคต ไม่มีเชื้อพระวงศ์ที่จะครองราชสมบัติสืบแทนต่อไป เมื่อหนุมไ้จ้าวดำมาถึง ผู้คนทั้งปวงได้ทราบกิตติศัพท์ต่างพากันกลัวเกรงกำลังความสามารถ บรรดาขุนนางข้าราชการจึงพร้อมใจกันเชิญหนุมผู้ทรงพลังขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เอลิมพระนามว่า **พญาโคตรตะบอง**”

เด็กนักเรียนรุ่นเก่า กำหนดเอาเท่าอายุผู้เขียนก็เกินกว่า ๘๗ ปี มาแล้ว ต้องเรียนวิชาภูมิศาสตร์ วาดแผนที่ประเทศไทยได้ รู้จักแม่น้ำสำคัญ ๔ สายคือ ปิง วัง ยม น่าน ซึ่งไหลมารวมตัวกันที่ปากน้ำโพ หรือตามปากชาวบ้านเคยเรียกกันว่า “ปากน้ำโผล่” เพราะแม่น้ำทั้ง ๔ สายมาโผล่ที่นั่น แต่ท่านผู้รู้อธิบายว่าที่เรียกปากน้ำโพเพราะแต่เดิมมีต้นไม้โพธิ์ที่ปากแม่น้ำ โบราณว่าเป็นเรื่องอจินไตย ไม่ควรคิด ปวดหัวเปล่าๆ ฟังไว้เป็นความรู้เท่านั้น

แม่น้ำทั้ง ๔ สายนั้น ถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนขึ้นอีกหน่อยก็ต้องว่าแม่น้ำแควปิงกับแม่น้ำแคววังไหลมาบรรจบกันที่จังหวัดตาก แล้วรวมตัวไหลผ่านจังหวัดนครสวรรค์ มาบรรจบกับแม่น้ำแควใหญ่ที่ตำบลปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ (แม่น้ำแควใหญ่ก็คือแควยมกับแควน่าน ซึ่งไหลผ่านจังหวัดน่าน แพร่ อุตรดิตถ์ สุโขทัย พิษณุโลก มารวมตัวกันที่ตำบลเกยไชย จังหวัดพิจิตร) สรุปได้ว่าที่แม่น้ำทั้ง ๔ สายมาโผล่ นั่นคือต้นแม่น้ำเจ้าพระยา

ตลาดปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์
(ภาพจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

กล่าวกันว่าแต่เดิมเมืองปากน้ำโพหรือนครสวรรค์เรียกกันว่า **“เมืองพระบาง”** สร้างมาแต่ครั้งสุโขทัย มีชื่อปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงว่า “เมืองห้วนอน รอดคนที พระบาง” (เมืองห้วนอน คือทิศใต้ของสุโขทัย) เมืองเดิมอยู่บริเวณเชิงเขาขาดลงมาจากวัดหัวเมือง (วัดนครสวรรค์) และว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาเรียกว่า **“นครพังกา”** เป็นเมืองหน้าด่าน

ชื่อเมืองพระบางจะเลือนหายไปหรืออย่างไรไม่รู้ ในประวัติศาสตร์จังหวัดนครสวรรค์ที่พิมพ์ครั้งฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ จึงเล่าแปลกออกไปว่า เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๑ มีผู้กราบทูลว่าผีหรือเทวดาที่รักษาพระบางกับพระแก้วมรกตนั้นไม่ถูกกัน ถ้ารวมอยู่ในเมืองเดียวกันแล้วจะทำให้เกิดความเดือดร้อนรุ่มววย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ จึงโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระบางกลับไปไว้เมืองเวียงจันทร์ แต่ในระหว่างทางมีเหตุให้ต้องหยุดพักที่ตำบลอันเป็นที่ตั้งจังหวัดนครสวรรค์ จึงได้เรียกตำบลนั้นว่า **“เมืองพระบาง”** เรื่องนี้ไม่พบหลักฐานอื่น จะเป็นเพียงความเข้าใจของผู้เขียนประวัติหรืออย่างไรก็ไม่ทราบ เล่าพอให้ทราบว่าเคยเชื่อกันมาอย่างนั้น ท่านผู้อ่านจะได้ไม่ตำหนิว่าเขียนไม่หมด

กล่าวกันอีกอย่างหนึ่งว่า เมืองปากน้ำโพมีชื่อเรียกว่า **“เมืองซอนตะวัน”** เพราะตัวเมืองตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เมืองหันหน้าสู่แม่น้ำทางทิศตะวันออก เมื่อตะวันขึ้นเหนือขอบฟ้า แสงตะวันจึงซอนเข้าหน้าเมือง ชื่อนี้ไม่ทราบว่าเรียกกันสมัยใด อาจเรียกกันเฉพาะถิ่นก็ได้

เมืองนครสวรรค์มีการทำป่าไม้มาแต่โบราณ ในตำนานเก่าเล่า

ถึงคณะตัดไม้คณะหนึ่งที่เข้าไปในป่า ได้มอบหมายให้ชายคนหนึ่งเป็นคน
หุงข้าวไว้เลี้ยงคนตัดไม้ ชายคนนั้นก็จัดแจงหุงข้าว แต่พอหม้อข้าวเดือด
หาทัพพีมาคนข้าวไม่ทัน เห็นไม้จิ้มฟันที่ก่อนหน้านี้ก็คว่ำเอามาคนในหม้อข้าว
ปรากฏว่าข้าวทั้งหม้อกลายเป็นสีดำทั้งหมด พวกตัดไม้กลับมาจะกินข้าว
เห็นข้าวสีดำดูสกปรกก็โกรธ พวกเขาคิดว่าคนหุงข้าวและไม่ยอมกิน

พอคร่ำจำเริญได้ฟังเขาด่าก็ไม่ว่าอะไร เมื่อไม่มีคนกินก็กิน
เสียเองและกินจนหมดหม้อ กินแล้วรู้สึกว่าร่างกายมีกำลังแข็งแรงมากขึ้น
จึงลองเหนียวต้นยางให้เ็นลงมา ต้นยางก็โอนอ่อนราบกับต้นอ้อ พวก
ตัดไม้เห็นเช่นนั้นก็แปลกใจ พวกเขาก็ค้นหาเหตุผล ได้ความว่าเป็นเรื่อง
เกิดจากข้าวดำทำให้เกิดพลังมีกำลังดังช้างสาร พอทราบเช่นนั้นต่างก็
หาकिनบ้างแต่ข้าวหมดเสียแล้ว ครั้นจะหุงใหม่ก็หาจิ้มฟันที่ก่อนหน้านี้ไม่พบ
ตกลงคนหุงข้าวกินข้าวดำมีกำลังมากอยู่คนเดียว สามารถลากซุงได้
ช้างละต้นอย่างสบาย

ชายหนุ่มที่เป็นคนครัวของคณะตัดไม้ในป่าเมืองนครสวรรค์
คนนั้นจะมีชื่อเสียงเสียงอะไรไม่ปรากฏ ได้สำแดงพลังกำลังจับไม้ซุงไม้เสา
ขนาดใหญ่ขวางจากป่าลงมาที่แม่น้ำเจ้าพระยา ปล่อยให้คนอื่นๆ นั่งมอง
ท่าตาปริบๆ นึกอัสจรรย์ในความแข็งแรงของคนครัว และในที่สุดก็
พร้อมใจกันยกย่องหนุ่มผู้ทรงพลัง ให้เป็นหัวหน้าคุ้มแพซุงล่องมายัง
เมืองนครสวรรค์

ในเวลานั้นพระเจ้าแผ่นดินเมืองนครสวรรค์เสด็จสวรรคต
ไม่มีเชื้อพระวงศ์ที่จะครองราชสมบัติสืบแทนต่อไป เมื่อหนุ่มไม้จิ้มฟันมาถึง
ผู้คนทั้งปวงได้ทราบก็ติดคัพพัฑ์ต่างพากันกลัวเกรงกำลังความสามารถ

บรรดาขุนนางข้าราชการจึงพร้อมใจกันเชิญ
หนุ่มผู้ทรงพลังขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เกลิม
พระนามว่า **พญาโคตรตะบอง** เพราะคหาหรือ
ตะบองของท้าวเธอเป็นเหล็กโตเท่าลำตาล
นับเป็นโคตรของตะบองโดยแท้

พญาโคตรตะบองเคยตรัสกับพวก
มุขอำมาตย์เสนาข้าราชการอยู่เสมอว่า “ไม่มี
มนุษย์คนใดที่จะมาต่อกรกับเราได้ เราไม่กลัว
มนุษย์เดินดิน ยกไว้แต่มนุษย์ที่เหาะมาทาง
อากาศเท่านั้น เราจึงจะกลัว”

ในที่สุดมนุษย์ที่พญาโคตรตะบอง
กลัวก็มาเกิด ในครั้งนั้นปรากฏว่ามีแผ่นดินไหว
อย่างผิดสังเกต พญาโคตรตะบองได้ให้โหร
ทำนาย โหรก็พยากรณ์ถวายเป็นว่า บัดนี้ผู้มีบุญ
มาบังเกิดอยู่ในครรภ์มารดาแล้ว พญาโคตร-
ตะบองมีความกลัว ก็คิดจะกำจัดผู้มีบุญเสีย
แต่ต้นมือ ตรัสสั่งให้จับสตรีมีครรภ์มาประหาร
ชีวิตให้หมด แต่มีอยู่รายหนึ่งรอดไปได้และ
คลอดลูกออกมาเป็นผู้ชาย คราวนี้แผ่นดินไหว
อีก พญาโคตรตะบองถามโหรว่าเกิดอะไรขึ้น
โหรก็ทูลว่าเด็กมีบุญคนนั้นคลอดออกมาแล้ว

พญาโคตรตะบองผู้โหดร้ายจึงสั่งให้

จับเด็กที่นอนเบาะมาคล้องไฟให้หมด แต่
เด็กผู้มีบุญก็หลุดรอด พ้นจากถูกไฟคลอก
ออกมาได้ ภายหลังพระอินทร์นำม้าและ
เครื่องทรงกษัตริย์มาให้ เด็กมีบุญจึงแต่งตัว
ขึ้นม้าเหาะไปยังเมืองนครสวรรค์ พญาโคตร-
ตะบองเห็นคนขี่ม้าเหาะมาก็ตกใจกลัว คิดจะ
หนีไปสร้างเมืองอยู่ใหม่ จึงขวางตะบองไปทาง
ทิศตะวันออก ตะบองเหลือตกไปถูกช้างตายถึง
ล้านตัว จึงเรียกที่นั่นว่า “**ล้านช้าง**” พญาโคตร-
ตะบองไปสร้างเมืองล้านช้าง ซึ่งต่อมาขนานนาม
ว่า “**นครศรีสัตนาคนหุต**”

เรื่องที่เล่ามาถึงจะเป็นตำนานแต่ก็มี
เค้าเรื่องจริง คือการตัดไม้ล่องแพซุงเป็นอาชีพ
เก่าแก่มีกันมานานแล้ว แต่ทำเพียงปีละครั้ง
ในฤดูน้ำ

การขนย้ายซุงจากเมืองเหนือลงมา
เมืองใต้ในสมัยโบราณมีอยู่ทางเดียว คือผูกเป็น
แพลอยมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมากจะเป็น
ฤดูน้ำเพราะน้ำเอี่ยมฝั่ง ทำให้น้ำกว้าง แพซุง
ไม่กีดขวางทางเดินเรือ แต่ถ้าเป็นฤดูแล้ง แม่น้ำ
ลำคลองจะแคบ คลองบางแห่งจึงห้ามแพซุง
เข้าไป

แพซุง (ภาพจากพิพิธภัณฑ์เรือไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

การจัดแพซุงเท่าที่เคยเห็นและมีส่วน
เกี่ยวข้องกับอยู่ ๒ อย่าง คือ ถ้าเป็นซุงประเภท
ไม้แดง ไม้เต็ง หรือไม้ที่มีน้ำหนักมากจมน้ำ
ได้ง่าย จะต้องผูกซุงไว้กับแพไม้ไผ่เพื่อให้เป็น
ท่อนพยางซุงให้ลอยอยู่ ส่วนไม้ซุงที่เป็นพวกไม้สัก
หรือไม้ที่มีน้ำหนักเบาลอยน้ำได้ ก็ไม่ต้องใช้
แพไม้ไผ่

แพไม้ไผ่ดังกล่าว เขาจะเอาไม้ไผ่
หลายสิบลำมามัดรวมกันให้แน่น เรียกว่า
แพลูกบวบ แพซุงแพหนึ่งต้องใช้แพลูกบวบ
ประมาณ ๔-๕ แพมาเรียงขนานกัน เว้นช่องว่าง
ระหว่างแพพอให้ซุงสองต้นเรียงแทรกอยู่ได้
ที่หัวแพลูกบวบทั้งสองข้างมีไม้ขนาดเสาเข็ม
วางขวางด้านละต้น เพื่อยึดแพให้ติดกันด้วย
ลวดหรือหวาย ไม้คานนี้ยังใช้เป็นที่พักซุงด้วย

ธรรมดาซุงที่เตรียมจัดเป็นแพก็
เพื่อความสะดวกในการควบคุมไม้ซุงไม่ให้
กระจัดกระจาย เวลาลากจูงก็จะอยู่เป็นแถว
เป็นแนวไม่ไปขวางคลอง ด้วยเหตุนี้ที่หัวซุง
ทั้งสองข้างเขาจึงเจาะเป็นช่องเรียกว่า “จมูกซุง”
ใช้เป็นที่ย่อยหวายมาผูกติดกับไม้คานหัวแพ
ที่กล่าวถึงข้างต้น

คลองแห่งนี้ จะเห็นแพซุงทางซ้ายมือ และเรือบรรทุกฟืนทางขวามือ

เมื่อจัดแพผูกซุงได้หลายๆ แพหรือ
หมดซุงแล้ว ก็จะนำแพซุงเหล่านี้มาเรียงผูกโยง
ต่อๆ กันเป็นแพยาว ที่แพต้นขบวนจะมีท่อนไม้
ยาวประมาณ ๑ วา ปลายข้างหนึ่งกลม ปลาย
อีกข้างหนึ่งதாகเป็นสี่เหลี่ยมและมีหลักคล้าย
หลักแจวปักไว้ หลักนี้เป็นที่สำหรับให้พายใช้อิง
ในเวลาควัดวาด ใบพายจะสานด้วยไม้ไผ่คล้าย
เลื่อลำแพนซึ่งทำเป็นแผงกว้างยาวประมาณ
๑ ศอก ด้ามทำด้วยไม้ไผ่ ใช้พยุ้น้ำได้อย่างพาย
หรือแจว เมื่อแพซุงถึงที่หมายปลายทางแล้ว
ก็ไม่มีใครสนใจจะเก็บไว้ใช้อีก เห็นวางทิ้งอยู่
บนแพและสูญหายไปในที่ลุด

ส่วนท่อนไม้ที่กลมตามธรรมชาติ
ข้างหนึ่งและதாகเป็นเหลี่ยมข้างหนึ่งดังกล่าว
ข้างต้น มีคนเรียกว่า “จระเข้” หรือ “ตะเข้”
เชื่อกันว่าเป็นเครื่องป้องกันมิให้จระเข้ขึ้นมา
บนแพ เนื่องจากการล่องแพซุงจากปากน้ำลงมา
กรุงเทพฯ ต้องใช้เวลาหลายวันหลายคืนล่อง
มาตามกระแสน้ำ ผ่านวังวนหลายถิ่นหลายที่ซึ่ง

แพซุงในแม่น้ำเจ้าพระยา
ตั้งแต่บางอ้อถึงสะพานพระรามหก
ชุดภาพถ่ายทางอากาศของวิลเลียม ฮันต์
(ภาพจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

อาจมีจะเข้าอาศัยอยู่ จระเข้อาจขึ้นมาบนแพคาบเอาคนไปกินได้ เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของชาวแพซุง ตามปกติเขาจะสร้างแคร่ไม้ไผ่หลังคามุงด้วยแฝกไว้บนแพซุง ให้คนคุมแพใช้นอนพักตอนกลางคืน ถ้านอนเพลินไปอาจถูกจระเข้ขึ้นมาคาบเอาไป จึงต้องมีเครื่องป้องกันดังกล่าว เป็นเรื่องของความเชื่อที่ไม่จำเป็นต้องอธิบาย

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเรื่องที่ผู้เขียนได้เห็นมาครั้งเป็นเด็ก ก็นานกว่า ๗๐ ปีมาแล้ว แต่ยังจำได้ว่าเคยเอาไม้ท่อนดังกล่าวมาชี่ว้ยน้ำเล่น เพราะไม้ท่อนนั้นเป็นไม้บาลอยน้ำ ด้วยในเวลานั้นที่บ้านซื้อซุงมาจ้างโรงเลื่อยจักรให้เลื่อยเป็นแผ่นกระดานส่งมาขายที่กรุงเทพฯ

วิธีชนไม้กระดานที่สะดวกที่สุดในสมัยนั้นก็คือ บรรทุกไม้กระดานในเรือกระแซง มีเรือโยงลากจูงมาส่งที่โรงกระดานแถวเทเวศร์ ผู้เขียนก็เคยติดเรือมาด้วย แต่ขากลับได้กลับทางรถไฟ เพราะอยู่ในระหว่างสงคราม ผู้ใหญ่เกรงว่าจะเป็นอันตรายจึงให้กลับมาก่อน

เมื่อเล่าถึงแพซุงแล้วก็ขอเล่าต่อไปให้ตลอด เพราะอาชีพนี้ได้หมดไปแล้ว หลังจากลากซุงขึ้นโรงเลื่อยไปแล้ว ก็เหลือแต่แพลูกบวบซึ่งเป็นแพไม้ไผ่ ยังเป็นของมีค่าขายได้ เพราะในสมัยก่อนคนยังอาบน้ำในคลอง บ้านที่อยู่ริมคลองริมแม่น้ำ ถ้าเป็นคนมีฐานะก็จะทำสะพานยื่นลงไปในน้ำ ถ้าไม่มีสะพานก็จะซื้อแพลูกบวบไปผูกลอยไว้หน้าบ้านใช้เป็นที่อาบน้ำหรือลงไปในน้ำซื้อของจากเรือแม่ค้าได้สะดวก ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ในสมัยนั้นยังมีแพจอดอยู่มาก และแพเหล่านี้ต้องใช้แพลูกบวบหนุนแพ แพหลังหนึ่งต้องใช้แพลูกบวบประมาณ ๓-๔ แพแล้วแต่ขนาดของแพนั้นๆ

เรือหมู (ภาพจากพิพิธภัณฑ์เรือไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

แพลูกบวบนั่นแต่เดิมว่ามัดด้วยหวายมาตะบิตเป็นเกลียว คล้ายเชือก นานวันเข้าหวายขาดทำให้ลำไม้ไผ่กระจายไม่เป็นแพ ทำให้คิดว่าที่เราพูดกันว่า “แพแตก” นั้นเห็นจะมาจากเรื่องนี้กระมัง

อีกเรื่องหนึ่งถ้าไม่เล่าก็จะลืมนั่น คือคนคุมแพซุงมักจะมีสินค้ายพื้นเมืองติดมาด้วย สินค้าอย่างอื่นไม่ทราบ ที่รู้แน่ชัดคือจะมีเรือซุงขนาดเล็กติดมา เรียกกันว่าเรือหมู ลักษณะคล้ายหมู ตรงกลางป่อง หัวท้ายแหลมเล็กแบบปากหมู ทางภาคเหนือนิยมใช้เรือซุงกันมากเพราะหาไม้มาซุงได้ง่าย ทางภาคกลางไม่ถนัดในการทำเรือซุง จึงซื้อจากพวกล่อง

แพซุง ที่บ้านผู้เขียนก็เคยซื้อไว้ใช้ มีทั้งเรือชุดเสริมกราบและเรือชุด
ไม่เสริมกราบ

เมื่อครั้งเป็นนักเรียน เคยโดยสารเรือแดงขึ้นไปปากน้ำโพ
ครั้งหนึ่งเมื่อเพื่อนเขาชวนไปเที่ยว ในเวลานั้นเรือโดยสารจากกรุงเทพฯ
ขึ้นไปปากน้ำโพดูเหมือนจะมีอยู่ ๒ บริษัทคือ บริษัทเรือแดง (เป็นเรือ
ทำด้วยเหล็ก) กับบริษัทเรือเขียว (เป็นเรือทำด้วยไม้) เป็นเรือที่ใช้ประโยชน์
๒ อย่าง เพราะมี ๒ ชั้น ชั้นล่างบรรทุกสินค้า ชั้นบนให้คนโดยสาร ใน
ครั้งนั้นจะได้ดูได้เห็นอะไรบ้างก็นึกไม่ออก ดูเหมือนจะเดินดูตลาดเท่านั้น

เล่าเรื่องต้นน้ำเจ้าพระยามาเพียงเท่านี้ก่อน ส่วนสายน้ำจะไหล
ไปทางไหน ขณะนี้นึกไม่ออก ฝนยังไม่ตก น้ำในเขื่อนเจ้าพระยายังน้อย
อยู่ (วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๘)

เรื่องเล่าเจ้าพระยาถ้ามีแรงเขียน คงจะเขียนกันหลายตอน
เพราะเป็นแม่น้ำสายหลักของประเทศ

※※※※

| ๒ |

ธรรมชาติของแม่น้ำ

“คนรุ่นผู้เขียนไม่ต้องใช้สตาลค์ เพียงแต่ออกแรงนิดหน่อยก็ได้ ดอกบัวเต็มลำเรือ ก็ในสมัยนั้นตามทุ่งนาสองฝั่งลุ่มน้ำเจ้าพระยาเต็มไปด้วยน้ำ เป็นเวลาที่บัวหลวง บัวเผื่อน บัวผัน สัตตบุษย์ สัตตบรรณ รวมทั้ง ผักตบออกดอกเกลื่อนไป เมาจะใช้เรือพายม้าหรือเรือลำขึ้นเข้าไปเก็บ”